

Pròleg

La importància científica d'un treball de recerca és directament proporcional al buit historiogràfic que omple. La seua importància social també va intrínsecament lligada al grau de desconeixement existent fins llavors sobre l'objecte d'estudi. El llibre que tinc el plaer de prologar compleix a bastament aquestes dues condicions, la qual cosa fa que la seua publicació sigui motiu de satisfacció tant des de l'àmbit de la història com des del de la ciutadania.

El text és un ampli recorregut per la trajectòria de qui fou alcalde de la ciutat en dos períodes, 1927-1930 i 1934-1935, uns anys en què Lleida ja sobrepassava els trenta mil habitants i començava a deixar enrere algunes de les formes més ruralitzades que tant l'havien caracteritzat. Fill d'un altre alcalde encara més desconegut, Ramon Pujol Lluch, al llarg de la seua vida estigué al capdavant de múltiples iniciatives econòmiques i socials, bé des de l'empresa familiar d'elaboració d'oli Pujol, bé des de la Cambra de Comerç (que presidí entre 1933 i 1936), entre altres.

Des d'aquesta perspectiva disposem, doncs, d'una excel·lent biografia que recorre la vida pública de Josep Pujol Cercós. No obstant això, l'autora no només es preocupa per descriure la realitat externa que l'envoltà sinó que també s'endinsa, tant com li és possible, en els diferents trets que configuraren la seua personalitat. El seu *retrat* permet copsar nítidament el decurs dels canvis, les continuïtats i les ruptures socials que són, en definitiva, els eixos vertebradors sobre els quals se sustenta el discurs històric. Metodològicament ens atansa a la prosopografia des de la vessant més genuïnament sociològica. Aquesta aportació sobre Josep Pujol Cercós no és només un compendi dels diferents àmbits on actuà sinó que esdevé el producte de la seua intersecció. Els seus itineraris queden inserits en el context del seu col·lectiu social i llurs usos públics. Un context general marcat per l'irreversible deteriorament de la situació política.

Tot i l'ambient anquilosat, el bloc dominant de la classe política espanyola a penes s'havia modificat des de 1875. Malgrat les diferen-

cies i els conflictes conjunturals entre aristocràcia, oligarquia agrària, burgesia industrial i exèrcit, tots coincidien en els aspectes primordials. En conjunt, el sistema satisfia llurs interessos i objectius com a classe social i, en conseqüència, tots participaven de la necessitat de mantenir el sistema monàrquic i els seus dispositius d'actuació. Fins i tot la Lliga Regionalista deixava de banda la pretensió d'afeblir l'Estat centralista i, tot confiant d'obtenir contrapartides polítiques i econòmiques, intentava la conquesta de l'Estat mitjançant la seua participació en el bloc dominant.

Calia, sobretot, prioritzar la defensa social, perquè les causes que conduïen a la dissolució del restauracionisme eren cada cop més determinants. Les tensions provocades per les pèrdues colonials, la paràlisi de l'aparell estatal i parlamentari, la contundent conflictivitat obrera i el nacionalisme emergent constituïen un focus permanent d'inestabilitats polítiques. I tot això sense oblidar la guerra del Marroc —de la qual fou també protagonista Josep Pujol Cercós— en què l'anomenat desastre d'Annual, el 1921, significà la mort d'unes tretze mil persones i accentuà encara més la trinxera entre l'opinió pública i la classe dirigent.

Cap d'aquests factors fou particularment exclusiu. I el 1923, la interrelació de tots ells conduí, inexorablement, a una sortida antiparlamentària més. La dictadura de Primo de Rivera significà, entre altres consideracions, la defensa social d'un sistema polític liberal fossilitzat i incapaç de renovar-se. Fou, d'una banda, l'etapa de la història d'Espanya que separa el segle XIX del segle XX. Com a període de transició provocà la revisió crítica de gairebé tots els moviments polítics i actuà com a revulsiu ideològic i sociopolític. Ubicada en el context de la primera postguerra mundial, la dictadura participà d'un escenari on liberalisme i anarquisme, feixisme i comunisme es debatien en complexes ruptures assumides des de la modernitat per alguns, i des de la transgressió i la violència per altres. D'una altra banda, esdevingué el període en què s'assajaren, seguint persones com el lleidatà Eduardo Aunós Pérez com a ministre de Treball, alguns dels aspectes essencials que uns anys més tard es desenvoluparen amb la dictadura franquista.

És enmig d'aquest procés històric que la figura de Josep Pujol Cercós esdevé extraordinàriament polièdrica. Militar, industrial i vinculat a cercles aristocràtics podria ser considerat, d'entrada, un home de la Restauració. Es movia amb desimboltura en els ambients dels estaments dominants i l'exercici del poder era una facultat que no li era aliena en la majoria de les accions que conformaven la seua vida quotidiana. Simultàniament, però, els diversos àmbits que recorregué i les circumstàncies que li va tocar viure el portaren a formar part

d'aquells sectors burgesos que, sense afiliar-se a cap de les opcions polítiques ni pronunciar obertament crítiques al sistema, mantenien actituds divergents amb la realitat del moment i anhelaven un canvi que portés a la modernitat. I en el seu cas concret, a la modernitat de Lleida.

En aquest sentit, l'obra de Pujol, bé des de la Cambra de Comerç, bé des de l'alcaldia tingué com a centre de gravetat aquest desig. Un mirall d'aquesta voluntat de renovació va ser, per exemple, la reforma de la Paeria, reflex del propòsit de dignificar la ciutat i l'edifici que la representa. L'anomenat temps present sempre és una cruïlla on convergeixen experiències i expectatives i, en aquest cas, el fet de "desmuntar" literalment la Paeria i restaurar-la de cap a peus esdevingué tota una declaració d'intencions i de voler anar més enllà dels estrets marges d'una petita ciutat de províncies. Una voluntat de canvis reflectida també en la política de pavimentació de carrers, en la promoció de la jardineria i les fonts en diverses zones de la ciutat i en l'organització de la primera Fira de Mostres el 1928, antecedent de la Fira de Sant Miquel, entre altres.

Tot i la intensitat política i social viscuda en aquells anys, ha estat un temps històric que historiogràficament no ha cridat gaire l'atenció a l'hora d'analitzar els comportaments polítics i socials a les terres de Lleida. Els estudis encetats per Conxita Mir i concretats en el llibre *Lleida, 1890-1936. Caciquisme polític i lluita electoral*, publicat el 1985, a penes tingueren continuïtat amb l'obra de Romà Sol i Carme Torres *Lleida en temps de la Mancomunitat de Catalunya, (1913-1924)*, apareguda el 1989. Des de llavors no s'havia fet cap més aportació on s'observés de forma rigorosa l'etapa en què definitivament es trencà la Restauració.

En la mateixa direcció, la biografia ha estat un gènere poc conreat a la nostra geografia més propera. Les aportacions que s'han fet des d'àmbits col·laterals a la història no han anat més enllà de l'anecdota política correcte amb finalitats autojustificatives. Tot plegat fa que augmenti l'interès per l'aparició d'aquest llibre.

Com a personatge poc conegut en la historiografia lleidatana, qui fou un dels alcaldes de la Lleida del segle xx disposa d'escassos llocs de memòria. La memòria institucionalitzada n'ha recollit dos: el nom d'un carrer i una placa commemorativa de l'aniversari de la restauració del Palau de la Paeria, situada al vestíbul de l'edifici. La memòria popular, sempre més agosarada i enginyosa, rebatejà l'alcalde Pujol amb el sobrenom *lo Pepe Flores* com a reflex de l'afany en la construcció de jardins que impulsà en el transcurs del seu primer mandat. Un renom que se li atorgà durant una celebració tan distesa com el Carnaval.

Tanmateix, l'aportació social més entranyable a la seua memòria és, sens dubte, el garrotín —típic ball dels gitanos de Lleida— dedicat a la seua política municipal, on en unes poques frases es dibuixen esplèndidament algunes de les idees més importants que van presidir l'obra de Josep Pujol Cercós i que l'autora recull puntualment. La fragilitat de la memòria i els moviments sincopats a què es veu sotmesa no han estat suficients perquè aquesta cançó sigui oblidada col·lectivament i és en una altra celebració tan distesa com l'Aplec del Cargol que continua essent rememorada any rere any.

La reivindicació del subjecte individual dins l'àmbit històric no impedeix que la biografia de Josep Pujol Cercós sigui el pretext perquè l'autora radiografiï una època de la història de Lleida on queda referenciada la pluralitat i la complexitat de les memòries socials. L'enforquillament de la memòria institucional amb la popular o la familiar ha donat un resultat més que notable. El Pujol militar, l'industrial, l'alcalde, l'espòs, el pare... han estat analitzats des d'un bon bagatge documental tipològicament molt divers. A més de la documentació arxivística, l'hemerogràfica o la transmesa per via oral, l'autora aporta documentació gràfica inèdita que atorga més rellevància a aquesta recerca. I per dur-ho a terme ha posat en marxa no només la seua perseverància sinó també el seu alt nivell d'autoexigència. Dues característiques que no formen part dels estadis canònics d'un treball catalogat com a científic però que són imprescindibles per a la seua consecució.

Aquest llibre clou un itinerari que m'ha estat especialment plaent resseguir-lo des dels inicis. Allò que va començar essent un treball de recerca amb finalitats estrictament acadèmiques, ha acabat esdevenint un llibre d'obligada consulta dins la història de Lleida.

No vull acabar aquest pròleg sense fer una menció a l'esforç que ha fet l'autora per enfrontar-se amb un tros d'història que és també un tros de la seua història familiar. I allò que primer va ser una circumstància que va actuar com a motivació, al final ha estat l'excusa per fer una reflexió metodològica més enllà de mirades endògenes i autocomplaents.

Només em resta desitjar que aquest treball sigui l'inici d'una trajectòria en què l'autora continuï fent-se preguntes que hagin de ser respostes des del rigor de la història.

Antonieta JARNE MÒDOL
Universitat de Lleida

Introducció

García Márquez deia en les seves memòries que “Las cosas son tal como se recuerdan”. Aquesta frase ens ve molt bé per introduir el concepte *llocs de memòria* amb els quals explicar com es creen, es mantenen amb el pas del temps, com s’expliquen, com s’entenen, com s’interpreten, com es viuen, en definitiva, quin valor tenen els esdeveniments del passat en el present. El passat no és una cosa immutable i la informació que en tenim no és neutra i moltes vegades les valoracions i els judicis subjectius, per la seva subtileza, van amarant la societat que les transmet i, alhora, es van modificant de manera que cada generació produeix la seva pròpia memòria.

La història també es pot interpretar i s’ha de fer no solament a partir dels grans esdeveniments polítics i de les grans gestes. Els llocs de memòria són coses tangibles que des de diferents esdeveniments quotidians, fins als llocs de pelegrinatge massiu, passant per banderes, monuments i himnes, entre d’altres, ens poden ajudar a entendre la manera com construïm el present. Encara que no tot és qüestió de records, altres llocs de memòria són els silencis i els oblits que, intencionats o no, moltes vegades per raons ideològiques, de raça o de gènere sobretot, són intangibles, però també poden conformar records de persones que no han ocupat gairebé mai cap línia en la història. De fet, l’oblit pot convertir-se en objecte d’estudi i resultar tan aclaridor com els records. El corrent historiogràfic de la història del temps present com a disciplina, té per finalitat avaluar el passat des del present i una forma de fer-ho és per mitjà dels llocs de memòria que, com veiem, poden ser molt variats.¹

Possiblement una gran quantitat d’aquests llocs, imposats des de dalt, passen inadvertits a la societat que quotidianament hi conviu, ja que no s’ha parat a saber-ne el perquè. D’altres són motiu d’orgull per a moltes persones perquè rememoren esdeveniments que ideo-

1. NORA, Pierre (dir.), *Les lieux de mémoire*, Quarto Gallimard, París, 1997.

lògicament els són propicis i pretenen explicar una veritat que sols és la seva.

I, finalment, arriben aquells que ocasionen malestar a algun sector de la societat, perquè li recorden moments hostils a la seva manera d'entendre la vida i li causa tristesa. Dels oblidats i dels silencis, en tenim una bona mostra en l'actualitat espanyola amb la Llei de la memòria històrica, el contingut de la qual cau malament a alguns i a d'altres els alleuja pel fet que així es rememora un passat massa temps enterrat i no per això menys cert. Amb aquesta llei, la polèmica està servida en els mitjans de comunicació, els debats i al carrer mateix.

En el cas de les biografies, hi pot haver un component afegit al record i és la complaença del narrador en el biografiat com el seu fi últim. Vista aquesta dificultat, i per no caure-hi, ens basarem en una frase que creiem que sintetitza el fi de qualsevol interpretació històrica: "Si debemos respeto a la memoria de los muertos, aún es mayor el respeto que se debe rendir al conocimiento, a la virtud y a la verdad."² I ja que l'estil no és una qüestió de tècnica, sinó de visió, com deia Marcel Proust, esperem reflectir la nostra sensibilitat com a biògrafs de manera entenedora i sense intrusismes fàcils, però ahora sense donar un ús immillorable de la vida de l'altre.

Doncs bé, com a lloc de memòria, aquesta biografia de Josep Pujol Cercós no pretén altra cosa que explicar un moment històric de la ciutat de Lleida, aquell que tocà viure al nostre personatge i que la historiografia està d'acord a definir com a canviant des de tots punts de vista.

Poques coses han quedat que donin testimoni de la seva existència i de la seva labor: el nom d'un carrer; del qual Josep Lladonosa Pujol va dir:

Alcalde Pujol (Dr. Fleming- Joc de la Bola). Una calçada oberta l'any 1974 en l'antiga partida anomenada de fa segles "el Joc de la Bola". Fou dedicada a l'alcalde Josep Pujol i Cercós que presidí l'Ajuntament de Lleida de 1927 a 1930 i també entre 1934-1935. En la primera etapa es va distingir per la seva labor urbanitzadora, sobretot la seva política de pavimentació de carrers, promoció de la jardineria i fou l'organitzador de la primera Fira de Mostres (1928) antecedent de l'actual Fira de Sant Miquel.

Un altre lloc de memòria pública i institucional és la placa commemorativa de l'aniversari de la restauració del palau de la Paeria de Lleida, que es troba al vestíbul. Però, a més, hi ha altres presències, les de la memòria popular expressades en un mot: li deien *Pepe Flores*,

2. BOSWELL, James, *Vida de Samuel Johnson*, Acantilado, Barcelona, 2007, p. 25.

recollit per Miquel Roig en el seu llibre *Els renoms de Lleida*, per la seva afecció a les plantes que quedà reflectida en la construcció de jardins i fonts al mig de la ciutat (la plaça del Segre o del Ral n'és una mostra) durant el seu primer mandat a l'alcaldia sobretot, i que li va valdre aquest renom en la celebració d'un carnaval:

LO PEPE FLORES

Era el moment en què es construïren a la plaça de Cabrinety, avui plaça de la Pau, uns jardins projectats per l'arquitecte municipal Morera. Eren uns jardins en forma de L que emmarcaven el petit passeig de davant de l'agència dels autobusos de l'Alsina Graells. Al mateix angle hi havia un fanal amb un peu en forma de font i els costats estaven enjardinats amb multitud de flors de la temporada. El fet de posar aquesta ornamentació li va valer a l'alcalde Josep Pujol Cercós el renom abans esmentat i també la crítica que a la batalla de Flors de les festes de l'any següent, una carrossa estigués tota ambientada amb torretes de flors.

Tanmateix, va ser un dels primers jardins amb flors que hi va haver a Lleida, després dels Camps Elisis, anteriors als que es van muntar a la paret mitgera del cinema Vinyes, abans de la construcció del gratacels del Montepío, al carrer de Blondel 1. Un edifici que després va passar a pertànyer a la Caixa.³

I una cançó que, amb el ritme peculiar i tan lleidatà d'un vals agarrotinat, encara avui es canta en algunes actuacions i festes populars, com l'Aplec del Caragol, que se celebra per les festes de maig a Lleida. La història d'aquesta cançó es remunta als anys trenta, quan les comunitats gitana (*els calixtros*) i paia de Lleida es reunien al Pla de l'Aigua per compondre i cantar amb un esperit crític i distès cançons sobre l'actualitat ciutadana. El cert és que l'autor n'és desconegut i segons ens han informat les nétes del Parrano Vell i alhora filles del Parrano Jove⁴ —els millors intèrprets del *garrotín* lleidatà— creuen veure en la lletra la ploma del seu avi.

Possiblement van ajudar-lo altres persones, com el mestre Balaguer,⁵ perquè les ocurrències de tots servien per a la composició literària i de la música se'n devia encarregar personalment la família Parrano, amb la guitarra com a instrument solista (musicalment van adaptar la melodia de la cançó mexicana *La Cucaracha*, coneguda popularment). Així, també, seguint-ne la trajectòria, ens diuen que durant la dicta-

3. ROIG NADAL, Miquel, *Els renoms de Lleida. Mil mots, motius, renoms, malnoms i pseudònims de Lleida i voltants*, Pagès Editors, Lleida, 2005, p. 104.

4. Ens referim a les senyores Soledad i M. Dolors Pubill Clos i Pati Rubio Pubill. En una entrevista del 15 de març de 2008.

5. El mestre Balaguer, pot semblar que parlem d'un músic, però en realitat era mestre d'escola i feia de lletrista de nombroses composicions.

dura de Franco, com que era composta en català, només la cantaven (elles mateixes i el seu quadre artístic) en festes particulars. Quan va arribar la democràcia es recuperà i es cantà públicament en l'Aplec sobretot, i en els carnavals que l'Ajuntament reinstaurà a partir de 1981 com a festa popular i tradicional de Lleida.

Tot això és present en la història de la nostra ciutat i tenim l'oportunitat d'aprofundir-hi restituint una memòria que per a uns era oblidada i per als altres és desconeguda, però només si som capaços de recrear amb un amfitrió particular uns moments que han deixat petjada. La història és la representació del passat, és memòria, i la memòria és identitat, i promoure la invocació del passat guardant el rigor científic més gran possible creiem que beneficia tothom.

La idea és presentar Josep Pujol Cercós, en primer lloc, com creiem que era la seva personalitat, la seva sensibilitat, intentant així crear la seva biografia interna. Recorrerem la seva carrera militar i la seva tasca en la indústria dels Aceites Pujol. Seguirem amb la seva vida pública, que ens explicarà el seu pas per l'alcaldia de Lleida i la seva vinculació a la Cambra de Comerç de Lleida, respectivament, tot això a fi de fer-nos una idea de la seva biografia externa. Fóra desitjable la conjunció de totes dues visions i pretenem d'arribar-hi presentant els resultats d'aquest exercici d'investigació mitjançant una manera d'escriure basada en la narració cronològica. Les conclusions aniran apareixent al llarg del text i les sintetitzem en la frase: "La ciutat de Lleida als anys vint també visqué la seva modernitat", potser de forma tímida, però d'acord amb la seva idiosincràsia de ciutat "ruralitzada" i catalana, que sobre la base d'una població censada en 1920 de 38.165 persones⁶ tenia davant seu projectes a l'altura dels temps.

Per a tot això, ens ajudarem amb la documentació trobada en els arxius locals de la Paeria, l'Arxiu Històric Provincial, l'arxiu de la Cambra de Comerç i Indústria, l'arxiu de la Diputació Provincial i l'hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i altres. Pel que fa a la documentació personal de Josep Pujol, un cop obtinguda la seva filiació per mitjà del Registre Civil de Lleida i la partida de baptisme de l'arxiu del Bisbat, hem aconseguit l'expedient de la seva carrera militar que ens ha estat tramès per l'Arxiu General Militar de Segòvia. D'altra banda, la bibliografia que hem usat ens ha servit per a contextualitzar la vida del nostre personatge en el temps i se'n fa relació al final d'aquest escrit.

6. IGLESIAS, J., *El movimiento demográfico en Cataluña durante los últimos cien años*, p. 422, a: BARRULL, J., *Les comarques de Lleida durant la segona República* (1930-1936), col·lecció Clio, L'Avenç, 5, Barcelona, 1986, p. 38.

Acompanyarem aquest estudi amb fonts fotogràfiques. Algunes, poques, de les que van quedar de la família, algunes altres dels arxius de la Paeria i de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, entre d'altres. I també ressaltem que hi ha una font cinematogràfica molt especial —ara en suport audiovisual (DVD)—, cedida per la senyora Rosa Bergés, viuda de Lluís Mejón, que ens consta que és de les poques que hi ha fins ara sobre la ciutat de Lleida en aquella època.

A més, no menystenim la utilització de les fonts d'història oral recopilades en entrevistes amb algunes de les poques persones que el van arribar a conèixer i de memòries sobreposades d'altres que saben coses d'ell pels seus familiars o amics. Víctor Hellín, Romà Sol i Carme Torres, Miquel Roig, Juan Manuel Nadal, Francisco Pons, Carme Combelles, Hermínia Esteban, Víctor Colomé, Antonio Ibáñez, Enric Llaberia Vidal, la família Pubill i molts altres han estat, en aquest sentit, entusiastes col·laboradors. Confiem que l'encreuament de totes aquestes memòries de diversa índole ens ofereixi una intersecció tan completa com sigui possible de Josep Pujol, com a imatge del seu temps.

Capítol 1

Cròniques familiars i socials de Josep Pujol Cercós

És còmode, i creiem que encertat, ajudar-nos amb frases de persones que tenen o han tingut l'habilitat de reflectir amb la seva ploma algunes idees que hem pensat i que, caient en el tòpic típic que ho expressen millor, ens les fem nostres i sense cap rubor les copiem literalment. En aquest sentit, copiem d'Ortega y Gasset quan deia: "Lo individual es inasible. Podemos presentirlo, suponerlo, adivinarlo, pero nunca conocerlo estrictamente", frase que ens fem nostra esperant que ens pugui excusar si en algun moment aquesta biografia resulta suposar massa. Parlar de l'altre, i sobretot si no l'hem conegut, és usar tots aquests components que Ortega posa damunt de la taula per donar una visió del biografiat tan nítida com sigui possible. Dit això, en primer lloc, ens aturarem a visualitzar una fotografia de Josep Pujol per familiaritzar-nos-hi.

Si observem el seu rostre trobem que la seva mirada transmet una sensació de fred i de profunditat alhora que de dolcesa, ja que els tons clars dels seus ulls atenuen aquells aspectes; la boca hermèticament tancada, el front ample, la pell pàl·lida —malgrat que els cabells eren castanys—, tot això embolcallat com en un cercle de traços rectes i punxeguts que són els seus trets facials. Si la cara és el mirall de l'ànima, com diu la dita, sembla que tenim davant nostre una persona de caràcter recte, enèrgic i pragmàtic, però fràgil alhora, amb poc sentit de l'humor i poc donat a expressar els seus sentiments. Així i tot, és una opinió bastant general entre els qui el varen conèixer que era considerat abans que res una persona educada, amable i capaç d'escoltar tothom. Bon amic dels seus amics, li agradava estar amb tots ells en la justa mesura que no interferís el seu individualisme; característica aquesta, de Josep Pujol, de què hem sentit parlar moltes vegades tant la família com els amics més acostats.

El seu aspecte físic sobresortia de la mitjana d'aquells anys, mesurava 1,75 metres i pesava 66 quilos. A més, a la seva esveltesa s'hi afegien un port distingit i pulcre (el seu comentari habitual sobre la

cura personal es reduïa a fer olor de sabó), cosa que no sols era motiu de comentaris, sinó que dissuadia més d'un interlocutor. Li agradava vestir bé d'acord amb la moda del moment perquè era conscient dels criteris internacionals del bon gust, però amb un toc molt personal; era molt meticulós amb el calçat, amb els barrets i, sobretot, amb els guants que portava amb assiduitat. Encara avui hem sentit de boca dels nostres entrevistats com era de peculiar el seu aspecte físic, amb gustos fora del corrent per a un home de l'època.

Menyspreava la lletjor, que no és el mateix que la senzillesa, i era molt crític amb els que l'envoltaven quan els veia anar de qualsevol manera. Hi ha una anècdota curiosa, que ve de la memòria popular i que el retrata perfectament: mentre era alcalde, va ser capaç de retirar dels carrers de la ciutat un guàrdia urbà i el feia anar cada dia com a missatger pels afores, ja que considerava que el seu aspecte no responia a un determinat cànon de bellesa masculí.

Socialment va ser molt actiu, s'apuntava a totes les iniciatives, participava en les tertúlies del Casino Principal i en les associacions cíviques de la ciutat de les quals era membre i que aniran apareixent al llarg d'aquest estudi. Quan la feina li ho permetia, visitava els seus amics i li agradava de passejar amb ells per la ciutat. Com molts lleidatans, entaulà amistat a través dels comerços del carrer major, allí on les tertúlies de rebotiga eren ben populars. Concretament, la seva amistat amb Marcel·lí Miarnau el portà a visitar-lo a la seva botiga de merceria on, seguint el ritual del comerç, li era ofert un seient per a poder conversar, tal com corresponia als amics del comerciant.¹ En algunes pàgines manuscrites dels seus diaris, però sense data, hi són detallats molts afers socials, polítics o econòmics que resumeixen algunes converses i tertúlies entre amics, ja que era inclinat a posar sobre el paper alguns dels seus pensaments.

De la seva vida privada, hem de reconèixer que han estat moltes les oportunitats perdudes per a tenir informació directa a través de la família. Se'ns han escapat les reaccions davant d'anècdotes i detalls de moments que, tenint la capacitat d'aglutinar la matèria primera dels records, ens hauria agradat de conèixer. Allò que sembla clar és que va ser un home peculiar en tot, gairebé estrany per la seva personalitat i els seus gustos. Treballador incansable, era un d'aquests homes que es va posar molts reptes, però sabia viure i gosava fer-ho.

Amant de la bona vida, va saber aprofitar-ne els bons moments viatjant, practicant esports (natació i ciclisme, especialment), relacionant-se amb els seus familiars i amics i, creiem que sense caure

1. Aquesta informació ens la proporcionà el Sr. Antonio Ibáñez, que llavors estava d'aprenent a la merceria Miarnau.

en la exageració, aprenent i educant si tenia l'oportunitat de parlar davant d'un públic atent. La música formava part de la seva vida, anava assíduament al Liceu de Barcelona acompanyat pel seu cercle d'amics i familiars d'aquesta ciutat. Un germanastre d'Isabel —la seva dona—, José de Villalonga Casañes, que vivia a Barcelona i es dedicava amb èxit a la importació de cotó, va ser el seu amfitrió de nombroses vetllades.

Parlava francès com a tercera llengua amb naturalitat; li interessaven les qüestions noves que, des de qualsevol punt de vista, el temps proposava, especialment, però, les relacionades amb l'economia i amb la política en general. Creiem que entenia la modernitat com allò a què acollir-se per oblidar les coses velles, molt d'acord amb el corrent intel·lectual de l'Edat de Plata (generació de 1914), que preconitzava un avenç social basat en l'educació i la política com a escola de ciutadania. Al llarg d'aquest treball hem llegit diverses vegades a la premsa que va ser un promotor de la vida cívica.

Respecte de la seva religiositat, ens consta que per a ell era una de les qüestions que eren presents com un dels principis fonamentals de la vida que cal respectar i obeir. Era catòlic, però a l'hora de prendre decisions sobre com aconduir a casa seva els preceptes religiosos, ho feia amb tota senzillesa. Aquest és el cas de la primera comunió dels seus fills, la celebraven en dies laborables, anant tota la família a missa al matí i combregant amb tota normalitat, sense cap vestit especial per a l'esdeveniment, sinó amb el de cada dia, el d'anar a escola, on anirien després. Tampoc no els esperava cap celebració per aquest motiu en tornar a casa.

L'esport era molt present, com ja hem apuntat abans, en la vida de tota la família, amb la natació, el tennis i, sobretot, el ciclisme. L'any 1900 Josep Pujol era membre del Club Ciclista lleidatà, com es veu en fotografies publicades a la revista *Ciudad*. Doncs també a Lleida, gràcies a uns sectors socials molt interessats en la transformació de les formes de lleure urbanes i en la seva modernització en el marc de la societat de massa, l'esport arrelà com a modernitat cultural.

La lectura tenia un lloc destacat al llarg del dia. La premsa diària, que en els anys vint era tan prolífica a Lleida, era en el seu escriptori, especialment dissenyat per ell mateix per poder estar més còmode i tenir tots els papers a mà. Era una persona d'inequívoca formació conservadora, de lectures cosmopolites, que en la pràctica no tenia exclusivismes i que actuà superant els seus propis punts de partida. Per la Guerra Civil Espanyola, casa seva va ser espoliada i gairebé destruïda pels bombardejos i no es va poder aconseguir res de la seva biblioteca, que, per records familiars, sabem que estava ben assortida. Segurament els llibres que hi predominaven eren de

tipus tècnic, ja que li agradava llegir sobre els avenços tecnològics que en el començament del segle començaren a prodigar; els de temes econòmics, ens els imaginem en un lloc destacat; enciclopèdies, butlletins, diccionaris i revistes especialitzades també hi eren presents.

Fer discursos era la seva especialitat i en ocasions va ser requerit per a dissertar en diversos fòrums locals i de fora de la ciutat, ja que així consta en nombroses referències publicades a la premsa. Escribia amb regularitat, portava un diari personal, i publicà nombrosos articles a la premsa i sobretot al *Butlletí de la Cambra de Comerç*. Com que els assumptes de què tractava eren d'índole econòmica i política i afectaven la província, però també la ciutat de Lleida, a fi d'evitar desconfiances davant dels lectors, veiem que en alguna ocasió comença gairebé excusant-se perquè escriu de manera altruista. N'és un exemple l'article sobre "Intereses de la Zona regable de Urgel" en què afirmava:

En nada me afectan personalmente los asuntos de la Comarca del Urgel, no tengo en ella intereses propios que defender, no poseo allí un palmo de tierra, no soy pues ni puedo ser regante del Canal. Esta es una declaración que no precisa, pero que le es conveniente hacer como preámbulo, a todo aquel que quiera hablar de un asunto con el solo título de aficionado a cuestiones que afectan a la economía de la Comarca. Claro está que en otro ambiente, esta declaración de independencia que aleja del egoísmo personal, no haría falta, pero este es el país de las suspicacias, de los malos pensamientos, de la desconfianza en el prójimo y no creo que esté de más suponiendo que se le dé el crédito que merece. (...) en este asunto, nadie me dio vela y declaro formalmente que por ahora no me he vendido a ningún bando.²

Que li hauria agradat molt poder entaular relacions dialèctiques amb altres persones sobre temes candents, n'estem ben segurs, ja que aquest era un comentari recurrent dins el context familiar. En moltes ocasions es devia haver sentit sol en aquest aspecte, però no dubtava a dir-ho així:

(...) escribo por esport y hablo de este asunto como he hablado de muchos otros sin que hasta la hora presente haya tenido la fortuna de que nadie me haya hecho caso.³

Ja dèiem abans que li agradava educar el públic que l'escoltava i estimular-li el coneixement. Potser de manera autoritària volia demostrar que sols es podien aconseguir les cotes de progrés, en aquells anys que els canvis eren generals, per mitjà de l'esforç i el coneixement. Doncs

2. *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio de Lérida y su provincia* (a partir d'ara *BCOCIL*), núm. 34 (març de 1926), p. 2.

3. *Op. cit.*, p. 2.

bé, en alguna ocasió creiem que s'excédí en la densitat i la profunditat del discurs, tal com alguna publicació indica de manera curiosa.⁴

Una altra qüestió que ens dóna pistes sobre la seva personalitat va ser l'educació dels seus fills. El seu lema, que també va quedar gravat per a les generacions posteriors, era *Pararse es retroceder*; i amb aquest esperit crià els seus fills en un pragmatisme que els faria tenir interessos i estar ocupats tota la vida. Deia que l'educació començava a casa i tots s'hi aplicaven perquè tot fos perfecte, sense que els semblés una exigència. La vida quotidiana de casa seva respirava aires de modernitat en l'organització domèstica i de relació, per a la qual cosa comptà amb el suport incondicional de la seva dona, que, fins a la seva mort pel desembre de 1927, l'acompanyà i l'ajudà tant a casa com en la indústria d'oli.

Respecte del treball, opinava que els fills que tinguessin l'oportunitat de seguir les empreses familiars s'hi comprometessin i no es conformessin a ser simples funcionaris.⁵ Com a bon comerciant, sempre va tenir ben present que la seva feina era molt digna encara que altres veus diguessin el contrari des de feia segles. Per tant, defensava el comerç com l'ofici base de la convivència i del desenvolupament humà; els mercats, les notícies fresques, saber altres llengües per relacionar-se i els contactes amb altres mons obrien la mentalitat dels comerciants i dels seus negocis; ells coneixien el caràcter colorista i també caòtic del món. Els funcionaris, d'altra banda, tancats en burocràcies immenses i anodines, vivien en mons infinitament més tancats i sols tenien com a futur el fet d'anar passant. Del treball de la dona, n'opinava que dur a terme una feina fora de casa no solament era convenient des del punt de vista econòmic, sinó que així es garantia la realització personal de les dones a través del treball i, a més, "se acababa con la holgazanería tradicional". Sens dubte es referia a la dona d'un cert estatus social, que tenia molt de temps per a no fer res.

4. "Por la cultura mercantil", en el butlletí mensual *TASCA* del Centre de Dependents del Comerç i de l'Indústria de Lleida y sa Provincia, núm. 12 (juliol de 1923). S'hi deia: "(...) expressant-li el desig de que la segona part de la mateixa que anoncià el propi Sr. Pujol Cercós sigui donada aviat sense que's pari esment en la indiferència del públic, atenent al bé dels qui vulguin il·lustrar-se".

5. Ramon Casteràs, analitzant el món empresarial lleidatà de principis de segle, s'expressa així sobre Josep Pujol: "(...) hem de parlar d'un model d'empresari gran i modern que podia tenir futur per la pròpia naturalesa del seu negoci. És cert que sempre hi podia haver el risc d'una fallida o la dificultat d'aconseguir la reproducció de la nissaga familiar. Josep Pujol i Cercós, comerciant d'oli a l'engròs i un home molt influent a la Cambra de Comerç durant els anys vint, va dir que els fills havien de continuar el negoci dels pares i que no havien de caure mai en la temptació de convertir-se en funcionaris públics." CASTERÀS ARCHIDONA, Ramon, "L'empresariat lleidatà contemporani (1900-1930)", a: VICEDO RIUS, Enric, *Empreses i institucions econòmiques contemporànies a les terres de Lleida 1850-1990*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1999, p. 60.